

Ce Czwinggerjeve ter Fábo-ve objave izpričujejo široko odmevnost Trubarjeve dejavnosti na nekdanjem Ogrskem (in v tem smislu velja dopolniti tudi nad vse izčrpen Ruplov pregled virov ter literature za življenje in delo Primoža Trubarja v istoimeni knjigi iz leta 1962 (moramo ob Serpiliusovih rokopisnih opombah opozoriti na še bolj dalekosežna in bolj pomembna dognanja. Ker se je bratislavski pastor dodobra seznanil tudi s slovenskim protestantskim gibanjem in knjižno dejavnostjo vsaj dveh njegovih organizatorjev oz. ustvarjalcev (Trubar, Dalmatin), je lahko razumeti, zakaj je v svojem praktičnem delovanju usmeril svojo pozornost ter gmotno pomoč v korist slovenskega protestantskega življa in

njegovih duhovnih dejavnikov v mejah nekdanje Ogrske. Najbolj prepričljiv dokument takega Serpiliusovega odnosa in razsvetljenih pobud predstavlja njegovo pismo z dne 29. oktobra 1751, naslovljeno Štefanu Küzmiču v Nemes Csó (glej zbornik Štefana Küzmiča, M. Sobota 1974). Nihče od pozitivnih bratislavskih dejavnikov glede razvoja slovenske narečne književnosti v Prekmurju ni tako premočrtno kot on vzpodbudil Küzmiča k zgodovinskemu literarnemu delu in to v znatni meri prav gotovo — ob spoštljivem razumevanju dejavnosti Trubarja in njegovega kroga.

Franc Sebjanič
Beograd

PUBLIKACIJE V SPOMIN NA NEMŠKEGA SLAVISTA IN BALKANOLOGA A. SCHMAUSA

Od smrti münchenskega slavista Aloisa Schmausa so izšle v založbi dr. dr. Rudolfa Trofenika naslednje knjige, posvečene delu in spominu pomembnega raziskovalca južnoslovenskih književnosti in balkanološke problematike:

Serta slavica in memoriam Aloisii Schmaus. (Gedenkschrift für Alois Schmaus. Herausgegeben von Wolfgang Gesemann, Johannes Holthusen, Erwin Koschmieder, Ilse Kunert, Peter Rehder, Erwin Wendel unter Mitwirkung von Jiří Daňhelka, Radoslav Medenica, Stavro Skendi.) München 1971. LVII + 764 str.

Alois Schmaus: Gesammelte slavistische und balkanologische Abhandlungen. (Besorgt von Peter Rehder.) I. München 1971. 449 str. — II. München 1973. 478 str. — III. Sabrane slavistične i balkanološke rasprave. München 1971. 375 str. (cir.) (Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Orients, XIV. Band, 1—3. Teil.)*

Uvodni del spominskega zbornika obsega kratek pregled življenja in dela Aloisa Schmausa, obsežen prikaz Schmausovega znanstvenega dela za časa bivanja v Beogradu, ki ga je napisal njegov najboljši prijatelj in sodelavec iz tistega časa Radoslav Medenica, ter bibliografijo pokojnikovih objav. Ta bibliografija je ponatisnjena na začetku prvega dela Schmausovih zbranih razprav in nekoliko dopolnjena s sprva prezrtimi enotami v predgovoru k

drugemu delu razprav. V navedenih pripevkah je dokaj popolno prikazan znanstveni profil Aloisa Schmausa (28. okt. 1901 — 27. jul. 1970), bavarskega slavista, ki se je od leta 1923 študijsko izpopolnjeval v Beogradu, bil tam od leta 1928 lektor nemškega jezika in od 1939 docent za nemški jezik in književnost na filozofski fakulteti, v medvojnih letih ravnatelj nemškega inštituta v Beogradu, po vojni pa se je habilitiral za slovensko filologijo in balkanologijo z razpravo *Volksepik der bosnischen Mohammedaner* (natisnjeno v shr. kot *Studije o krajinskoj epici*, Zgb. 1953, Rad SAZU 297) ter deloval kot univerzitetni učitelj na münchenski univerzi do smrti. O njegovem znanstvenem ugledu v svetu najzgovorneje priča odziv številnih znanih in manj znanih slavistov iz najrazličnejših dežel na vabilo pripravljalnega odbora za jubilejni zbornik ob njegovi sedemdesetletnici, ki pa se je do izida zaradi slavljenceve smrti moral spremeniti v spominsko publikacijo.

Prva dva zvezka Schmausovih zbranih slavističnih in balkanoloških razprav prinašata v kronološki razvrstitvi njegove nemško pisane znanstvene tekste. Seveda so z oznako »zbrane razprave« zajeti le teht-

* V napovedih založnika in v predgovorih k posameznim knjigam je bil programiran tudi četrti zvezek Schmausovih slavističnih in balkanoloških razprav, vendar je njegov izid preložen ali umaknjen s programa, ker nam je bil poslan v oceno le zgoraj bibliografsko zabeleženi komplet.

nejši članki poleg daljših študij in temeljnih razprav, medtem ko je urednik izločil poročila, ocene in leksikalne članke. Zanimivo in nenavadno je pri tem dejstvo, da od teh nemško pisanih razprav segajo le tri v predvojni čas, in še od teh je ob poročilu o folkloristični znanstveni ekspediciji in priložnostnem predavanju prava razprava le *Lessings Fabeln bei Dositej Obradović* (I, str. 39—72). Protiutež temu razmeroma majhnemu predvojnemu prispevku nemški slavistiki pa je obsežna znanstvena dejavnost, zaobsežena v tretjem zvezku zbranih razprav, in še obsežnejša strokovna publicistika, ki je zaradi kriterijev izbora ostala zunaj izdaje, in sicer oboje v srbohrvaškem jeziku. Schmaus je bil namreč eden redkih tujih znanstvenikov, ki se ni le poglobljajl v vprašanje srbske književnosti in ljudske tvornosti iz neposrednega poznavanja virov, ampak je tudi rezultate svojih raziskav oblikoval v srbskem jeziku. Njegov prijatelj Medenica ga je zadevno takole označil: »Nerazložljivo in komaj razumljivo je, da neki tujec tako hitro dojame duha in vse tiste komaj izmerljive lastnosti nekega naroda, pogojene v posebnem zgodovinskem življenju, in se tako popoln priči njegovemu jeziku, da se lahko spusti tudi v najsubtilnejše kritične in umetnostne analize, kakor je bil to primer s tem nenavadno nadarjenim človekom. S takšno gotovostjo je dojel bistvo literarnih del, tako pesniških kakor proznih, da je podajal zelo prepričljive književne ocene.« (Serta slavica, str. XXIII.) Iz pregleda Schmausovega dela lahko posnamemo, da so bile nenavadno dragocene za srbski kulturni prostor med obema vojnama njegove teoretične študije, posnete sicer po različnih, pretežno nemških razpravah, vendar prežete s kritičnim preverjanjem in dragoce-nimi lastnimi sodbami. Ta strokovna publicistika v obravnavani izdaji ni bila upoštevana, pač zaradi dejstva, da je edicija namenjena mednarodni slavistični publiki in zato usmerjena na Schmausove bolj izvirne prispevke slavistični vedi. Tako se nam kaže v srbsko pisanih razpravah tretjega zvezka zbranih razprav Schmausov predvojni znanstveni interes usmerjen predvsem v tri smeri: v pesniško delo Petra Petroviča Njegoša, pri čemer je najtehtnejši Schmausov prispevek monografska razprava o pesnitvi Luča mikrokozma (*Njegoševa »Luča mikrokozma»*, III, str. 9—99); v književno delo Dositeja Obradoviča; v raziskovanje srbske ljudske epike, temelječe na številnih znanstvenih ekspedicijah po Srbiji, Makedoniji, Črni gori in

Bosni. Tudi v povojnem, pretežno nemško pisanem znanstvenem delu je ostal v dobršni meri usmerjen v srbsko književnost in ljudsko slovstvo. Usmeril se je zlasti v preučevanje »bugarštic« (I, str. 380—8, 418—36, II, str. 9—26). Posebno novost v Schmausovem delu tega časa pa predstavljajo versko zgodovinske raziskave, tako o verstvu starih Slovanov (*Zur altslawischen Religionsgeschichte*; I, str. 228—259) in o bogomilstvu (*Der Neumanichäismus auf dem Balkan*; I, str. 91—128). Več razprav se ukvarja z albansko kulturo in z medsebojnimi kulturnimi vplivi pri balkanskih narodih. S posameznimi razpravami je Schmaus posegel tudi v druge slovanske literature, v češko (*Zur Entstehungsgeschichte des alttschechischen »Stilfrid«*, I, str. 220—7; *Tschechisch-deutsche Literaturbeziehungen*, ib. str. 328—46), v rusko (*La byline russe et son état actuel*, I, str. 368—79; *Zu Puškins »Pamjatnik«*, II, str. 44—50), v ukrajinsko (*Taras Ševčenko, der Dichter und sein Volk*, II, str. 122—9), v hrvaško (*Heldentum und Hybris*, II, str. 149—61) in v slovensko.

Slovenistični delež v Schmausovem znanstvenem opusu je zastopan v nekaj informativnih odstavkih razprave o deležu ruske literature v nastajanju modernih južnoslovanskih literatur (*Der Anteil der russischen Literatur am Werden der modernen südslawischen Nationalliteraturen*, II, str. 465—78), ki je v tej ediciji prvič natisnjena, in s tehtno razpravo *Prešerens »Taufe an der Savica«*, II, str. 395—411), ponatisnjeno iz Münchenskega zbornika v proslavo sedemdesetletnice Antona Slodnjaka (*Studica Slovenica Monacensia*, München 1969, str. 112—25). Razpravo je registriral že Boris Paternu v svoji razpravi o Krstu pri Savici in jo označil za »najpomembnejši prispevek tuje slavistike k razlagi Krsta« (Pogledi na slovensko književnost, I, Lj. 1974, str. 232). Schmausova interpretacija izhaja iz osebno doživljena variante romantičnega petrarkizma kot značilnosti Prešernove ljubezenske lirike in prepričljivo dokazuje, kako se ta petrarkizem v pripovedno objektivizirani obliki pojavlja v pesnitvi Krst pri Savici. Prešernova pesnitev je za Schmausa simbolno pesniško delo, ki mu je zgodovinska zgodba le zunanja lupina, preko katere je pesnik izpovedal svoje prepričanje o moči transcendirajoče ženske ljubezni na dejavnost bolj v stvarnost priklenjenega moškega. Schmaus je izpeljal svoje zaključke iz podrobne vsebinske in stilistične analize dialoga v osrednjem delu Krsta. Zanimive

so tudi tri njegove »obrobne« ugotovitve: iz različne rabe časov v posvetilnem sonetu se more sklepati na to, da se je v času ustvarjanja pesnitve Prešeren že odpovedal svoji ljubezni do Primičeve Julije in našel rešitev iz popolne resignacije (navajanje Sonetov nesreče v dokaz je sicer anahronizem, vendar ima hipoteza kljub temu svojo tehtnost) v novem pesniškem poslanstvu; pesnitev daje v značilni rabi izrazov slutiti, da pomeni prelomnico med panslavistično pesnikovo fazo in spoznanjem o posebnem humanističnem in kulturnem poslanstvu Slovencev (tu bi mogli v potrdilo pritegniti tudi Zdravico, ki je nastala pozneje); ljubezen je predmet dialoga le med Črtomirom in Bogomilo in se tu prenaša tudi na versko sfero, medtem ko duhovnik navaja Črtomira le k spoznanju, da je kot bivši pogubovalec duš dolžan po njegovem zgledu postati njih reševalec.

Nekoliko obsežnejši je slovenistični delež v spominskem zborniku. Če ne računamo razprav, ki se le bežno ali posredno dotikajo slovenskega kulturnega prostora (npr. Miloš Dorčević, *Die südslawische Welt im Werke Ricarda Huchs*, str. 131—5), prihajajo v poštev trije prispevki slovenskih slavistov in dva tujih raziskovalcev. Nemški etnolog Leopold Kretzenbacher razpravlja o besedi »čáča« kot o slovenski oziroma slovanski izposojenki v štajersko-bavarski nemščini (*Modekette und Zauberschmuck*, str. 402—7). Najprej govori o oživitvi rabe stare besede za označevanje posebne vrste obeskov v zvezi s hippyjevsko modo, navaja nato pomenske odtenke iz starejših dialektičnih slovarjev in po arhivskem gradivu (zapuščinski inventarji) iz 17. stol. ter končno navaja novo dokazilo v prid Štrekljevemu povezovanju besede (ČZN 1908, str. 88) z rusko »caca, cjacjá«. V slovenistiko sodi tudi razprava o nekaterih izrazih drugega brižinskega spomenika (Ján Stanislav, *K štúdiu Frizinskej pamiatky II*, str. 689—95), daši slovaški slavist išče v njih predvsem slovaške jezikovne značilnosti.

Medtem ko sta oba tuja prispevka slovenistiki izrazito lingvističnega značaja, so slovenski delež v zborniku prispevali le literarni zgodovinarji. Kljub temu se Krakarjev prispevek (*Zapiski o Vrazovi knjižni slovenščini*, str. 391—401) ukvarja pretežno z jezikoslovno problematiko. V njem je s povzetkom Ramovševih in Kolaričevih dialektoloških razprav, z navajanjem Liščeve karakteristike Vrazovega jezika v

pismih Kočeverjarju in z lastno analizo Vrazovega besedja v ciklu ljubezenskih pesmi Večerke (Krakar jih ima za »njegov slovenski pesniški vrh, delo resničnega pesnika«) poskušal utemeljiti uvodoma postavljeno tezo, da moramo iskati vzroke Vrazovi slovenski jezikovni okornosti »v njegovem domačem govoru, v tavanju med tem govorom in Prešernovo govoricu, pa med kajkavščino in slovanskimi vplivi«. Pri zadnji postavki so problematični primeri, ki jih Krakar navaja pod točko 3b (str. 400). Kratke oziroma skrajšane oblike svojilnih zamkov (ma, memu) si Vraz gotovo ni sposodil iz češčine, saj so znane iz kajkavskega pesništva, pri nas pa vsaj iz najstarejše prekmurske pesmarice (»mišljenje *měmu*« — Forum 1973/II, str. 199) in iz Modrinjakovih pesmi (»ljuba *ma*«, »misel *ma*« — Štefan Modrinjak, Mrb. 1974, str. 52). Zadnje je poznal in cenil tudi Vraz. Vendar pa ne gre niti pri njem niti pri njegovih predhodnikih za dosledno rabo, marveč za variranje daljših in krajših oblik, kakor jim je to pač narekovala potreba pri gnetenju besednega gradiva v metrične sheme. Zgovoren primer za to je kar prvi verz prve pesmi iz cikla Večerke, ki ga je Krakar jezikovno analiziral: »Odpri mi, dušica *ma*, odpri, *moja mi* golobical« (Stanko Vraz, Slovenska djela I, Zgb. 1952, str. 151). Tudi skoraj vse druge navedene primere za slovenske izposojenke najdemo že v poprejšnjih hrvaških in slovenskih slovarjih. Belostenec (*Gazophylacium*, Zgb. 1740) ima milujem (tudi v pomenu ljubim), nevmertelni in nevmertelnost, pokoj, steklo in zercalo. Iste besede pozna tudi hrvaško-italijansko-nemški slovar Jose Voltiggi (Dunaj 1803), le da so pri njem gesla milovati, nevmertelni, nevmertelnost, staklo in poleg zercalo tudi zercalo. Pohlin (Tu malu besediše treh jezikov, Lj. 1781) pozna milijem in miluvati, pokoj, staklu in zercalu. Pri Gutsmanu (*Deutschwindsches Wörterbuch*, Clc. 1789) najdemo milujem in miluvau, nevmertelnost (le v nem.-slov. delu pod Unsterblichkeit), pokoj, steklu in serkalu oz. sercalu (pod Spiegel). Tako gre pri primerih, ki jih navaja Krakar kot Vrazove neposredne slovenske izposojenke bodisi za po slovenskem in hrvaškem jezikovnem območju že splošno razširjene izraze ali za hrvatizme v primeru milovati (Pohlin in Gutsman poznata besedo le v pomenu sočustvovati, pomilovati) in morda pri nevmertelen in nevmertelnost. Ostane nam razen dveh starih slovenskih germanizmov (furtoh, viže), ki sta ponesrečeno pridružena tej skupini, le

pestro, kar je lahko rusizem (po Krakarju) ali čehizem, vendar po Pleteršniku znan že Jarniku. Tako ostaja trditev o Vrazovem jezikovnem izsosojanju iz slovanskih jezikov (str. 400) s Krakarjevimi primeri povsem nedokazana.

Boris Paternu je v zborniku objavil nemški prevod svoje temeljne tipološke razprave o slovanski literaturi (*Entwicklung und Typologie der slowenischen Literatur*, str. 557—66), katere prvotno verzijo je objavil že naš časopis (JiS 1966, str. 246—252), dognano inačico pa je avtor postavil na uvodno mesto v svoji knjigi *Pogledi na slovensko književnost* (I, Lj. 1974, str. 5—21). Posebnost objave v Schmausovem spominskem zborniku je strnjen zgodovinski uvod, ki je tujcu potreben za boljše razumevanje osrednje problematike razprave.

Razprava Antona Slodnjaka pa je prvi poskus dognati in razložiti bistvene vsebinske razlike med nemškim verskim reformatorjem Martinom Lutrom in najoriginalnejšim slovanskim protestantskim piscem Primožem Trubarjem v pogledih na sodčasne kmečke upore in turške napade na nemško cesarstvo (*Einige Abweichungen in den sozialen und politischen Ansichten Martin Luthers und Primus Trubars*, str. 674—82). Prepričljivejši v argumentaciji je prvi del razprave, ki ga je v nekoliko predelani in slovanski obliki prispeval avtor tudi v zbornik razprav o slovanskih kmečkih uporih v umetnosti (*Trubar in kmečki upori*, Kmečki upori v slovanski umetnosti, Lj. 1974, str. 23—9). V njem tolmači, kako je Trubar v nasprotju z nem-

škim reformatorjem, ki se je leta 1525 odločno postavil na stran nemške gospode in obsodil kmečke upornike, sicer tudi poudarjal dolžnost podložnikov, da mirno prenašajo krivice, hkrati pa ostro zažugal nepravilni in hudobni gospodi z božjo kaznijo in to podkrepil z zgledom Celjskih grofov. V razločkih med Trubarjevim zadevnim pisanjem v Postili leta 1558 in v Katekizmu z dvema izlagama leta 1575 je Slodnjak prepričljivo pokazal na odmev hrvaško slovenskega kmečkega upora pri Trubarju in na njegovo sočustvovanje s poraženimi kmeti, seveda v mejah, ki so mu jih dopuščali verski nauki. Mnogo bolj v kratkih potezah je pokazal Slodnjak v drugem delu razprave na razlike v pogledih na »turško nevarnost«. Luter je sprva gledal na vprašanje teoretično in videl v turških napadih božjo kazen, pod vtisom turškega prodora pred Dunaj leta 1529 pa je pozival na boj z utemeljitvijo, da so Turki utelešen hudič, kakor je papež antikrist. Trubar, ki je iz neposrednih doživetij in pričevanj poznal turške napade, saj so bili zlasti v njegovi ožji domovini zelo pogosti, pa je poskušal vseskozi gledati na Turke z prizanesljivo objektivnostjo in s pomočjo glagolskega in cirilskega tiska vplivati na njihovo pokristjanjenje.

Podrobnejši pretres prispevkov z drugih slavističnih področij bi nas preveč zavedel v širino. Zadostuje naj ugotovitev, da so v zborniku zastopane skoraj vse nacionalne panoge slavistike kakor tudi splošna slavistična vprašanja.

Jože Koruza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

POROČILO O POLETNIH SLAVISTIČNIH SEMINARJIH V ZAGREBU-DUBROVNIKU IN BEOGRADU

V času od 20. 7. do 10. 8. 1975 je Zagrebška slavistična šola Medunarodnog slavističnog centra SR Hrvatske pripravila 4. poletni tečaj. Predavanja in lektorati so bili organizirani prvih 14 dni v Centru za postdiplomski studij v Dubrovniku, zadnji teden pa na Filozofski fakulteti v Zagrebu.

Ob vsem turističnemu vrvežu so delavci Centra izdelali naporen program. Delovni dan se je začel ob 8. uri zjutraj s tremi fakultativnimi lektorati (makedonski, slovenski, starocerkvenoslovanski). Po kratkem odmoru v bifeju, ki je postal središče

živahnih diskusij med približno 100 slušatelji in profesorji, sta navadno sledili dve enoinpolurni predavanja. Utrujeni smo ob dveh zaključili z lektoratom.

Predavanja so bila razdeljena v 3 tematske cikle:

1. *Hrvatska književnost 18. stl.* (R. Bogišić, Hrvatska književnost 18. st., D. Brozović, Hrvatski književni jezik 18. st., V. Gortan, Latinisti 18. st. u sjevernoj Hrvatskoj, J. Torbarina, Latinisti v 18. st. u Dubrovniku, Z. Vince, Književni jezik Matije